

تاریخ دریافت: ۹۳/۴/۱

تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۱/۸

سنجش اولویتهای خوانش منظر فضاهای شهری از دیدگاه شهروندان (نمونه موردی: میدانهای شهری همدان)*

مهرداد کریمی مشاور**
حسن سجاذاده***
سلمان وحدت****

چکیده

چگونگی منظر شهری نقش مهم و تأثیرگذاری در خوانش و ادراک فضاهای شهری دارد. ارتقاء عوامل بصری و ادراکی منظر فضاهای شهری زمانی می‌تواند تحقق یابد که اولویت‌سنجی مسایل شهری موجود، مبتنی بر نظریات شهروندان و استفاده‌کنندگان از فضاها باشد. از آنجا که نظرات و آرای مختلفی در سطح شهر و پیرامون مسایل منظر شهری و اولویتهای آن وجود داشته و اتخاذ تصمیمات نیز باید همگرا و در راستای پوشش همه جانبه اولویت‌ها باشد، بنابراین هدف این پژوهش، اولویت‌سنجی و خوانش منظر میدانهای شهری همدان از دیدگاه شهروندان و متخصصین با استفاده از روش فرایند تحلیل شبکه (ANP) است. بر این اساس ابتدا معیارها و شاخص‌های منظر میداین شهری همدان با استفاده از مطالعات اسنادی- کتابخانه‌ای استخراج و سپس با توجه به اهداف و سؤال‌های تحقیق مدل ANP تهیه شد. این مدل مبتنی بر منظر میداین شهری همدان شامل ۳ خوشه (معیار / گروه) و ۲۰ گزینه (نود / زیرگروه)، با استفاده از نرم‌افزار Super Decisions تولید شد. نتایج بررسی‌های میدانی در نرم‌افزار مذکور مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. خروجی‌های مدل به شیوه‌های مختلف متنی و نمودارهای متنوع و قابل تأمل برای تمام معیارها و گزینه‌ها قابل ارایه است. از این رو با توجه به سؤالات این تحقیق: ۱. اولویت‌بندی شاخص‌ها و معیارهای مؤثر بر منظر میداین شهری همدان براساس دیدگاه شهروندان چگونه است؟ ۲. اولویت شاخص‌های منظر شهری نسبت به معیارها براساس دیدگاه متخصصین چیست؟ تنها بخشی از یافته‌ها در مقاله آورده شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد بیشترین و بالاترین اولویتهای منظر میداین شهری از دیدگاه شهروندان به ترتیب مربوط به شاخص «پوشش گیاهی و درختکاری» در خوشه کالبدی - فیزیکی، «بناهای یادمانی و آرامگاهی» در خوشه هویتی - مکانی و «مقیاس و تناسبات فضا» در خوشه زیباشناختی کالبدی در میدان بوعلی‌سیناست. همچنین در میدان امام‌خیمین بالاترین اولویتهای مربوط به شاخص «نمای ساختمان‌ها» در خوشه کالبدی و فیزیکی، «ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی مکان» در خوشه هویتی - مکانی و «تقارن بدنه‌ها» در خوشه زیباشناختی - کالبدی است. از دیدگاه متخصصین بالاترین اولویتهای منظر شهری نسبت به معیارها مربوط به شاخص «نماهای ساختمان» در خوشه کالبدی - فیزیکی، «بناهای یادمانی و آرامگاهی» در خوشه هویتی - مکانی و «نمادها و نشانه‌ها» در خوشه زیباشناختی کالبدی است.

واژگان کلیدی

منظر شهری، ادراک بصری، میدان شهری، شهر همدان.

*. این مقاله برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد «سلمان وحدت» با عنوان «بررسی و سنجش اولویتهای خوانش منظر میدانهای شهری (مطالعه موردی: همدان)» به راهنمایی دکتر حسن سجاذاده و مشاوره دکتر مهرداد کریمی مشاور در دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان و با حمایت مالی سازمان «شرکت مادر تخصصی عمران و بهسازی شهری ایران، تهران انجام گرفته است».

**دکتری معماری. استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان، ایران. mkmoshaver@yahoo.com

***دکتری شهرسازی. استادیار دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان، ایران. h.sajadzadeh@gmail.com

****کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی‌سینا، همدان، ایران. نویسنده مسئول مقاله ۰۹۱۴۱۸۳۳۷۴۶ Salmanvahdat@yahoo.com

مقدمه

محیط بصری شهرها از طریق نظام پیچیده‌ای از "نشانه‌ها"، ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی جوامع خویش را به منصفه ظهور می‌رسانند. در فرایند تعامل میان انسان و شهر، محیط بصری به مثابه "فصل مشترک" این دو، زمینه ادراک، شناخت و ارزیابی محیطی شهروندان و بازدیدکنندگان را فراهم می‌آورد (گلکار، ۱۳۸۷: ۹۵). شهرهای برخوردار از محیط بصری مطلوب قادرند با وسعت‌بخشیدن به تجربه زیباشناختی شهروندان، موجبات ارتقاء تصویر ذهنی جامعه از خویش و تقویت غرور مدنی آنان را فراهم ساخته و با اعتلا بخشیدن به وجهه شهر در سطح بین‌المللی، توان رقابتی آن را برای جذب هر چه بیشتر سرمایه و اقبال خلاق تقویت کند (Gospodini, 2002: 59-73).

امروزه یکی از مهم‌ترین مسایلی که نظر معماران، برنامه‌ریزان و طراحان شهری را به خود جلب کرده، مسئله لزوم ارتقاء کیفیت دید و منظر شهری در چارچوب مؤلفه‌های بصری-زیباشناختی است (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۶). اهمیت جنبه بصری شهر از آن روست که امکان "قرائت" محیط به مثابه یک "متن" فراهم می‌آورد. تنها در آینه محیط بصری و منظر شهری^۱ است که ابعاد ناملموس حیات مدنی، همچون فقر و غنا، سلطه نهادها و ارزش‌های معین، سلايق زیباشناختی خرده‌فرهنگ‌ها، عمق تاریخی شهر و غیره از طریق نظامی از "نشانه‌ها" امکان تجلی و بروز خارجی یافته و ارزیابی مثبت یا منفی را میسر می‌سازد (گلکار، ۱۳۸۷: ۹۶). در این بین، فضاهای عمومی شهری، به عنوان محلی برای تبادل افکار، اندیشه‌ها و شکل‌گیری روابط اجتماعی (Porta, 1999: 437) و بستر رفتارها و فعالیت‌های انسانی مکانی است که شکل‌گیری فهم و درک منظر شهری در آن روی می‌دهد. کیفیت این فضاها به عنوان محصول فرآیند تعامل میان انسان (فعالیت) و کالبد شهر، تا حد بالایی به کیفیت مؤلفه‌های بصری آن وابسته است. مؤلفه‌های بصری فضاهای شهری به دلیل ماهیت عینی و ملموس خود توسط حواس انسان قابل ادراک بوده و زمینه ادراک، شناخت و ارزیابی محیطی شهروندان را فراهم می‌آورد. توسعه و ارتقاء کیفیات بصری و کالبدی فضاهای شهری علاوه بر تأمین رفاه و آسایش انسان، نقش مؤثری در خوانایی و پاسخگویی ادراکی مکان از طریق سلسله مراتب طرح‌های مختلف و در نظر گرفتن نیازها و امکانات واقعی و مشارکت نیروهای مؤثر در تحقق آن دارد.

بر این اساس، این فرآیند مستلزم رعایت جامع‌نگری، انعطاف‌پذیری و به کارگیری شاخص‌ها و معیارهای کمی و کیفی در پیش‌بینی و اولویت‌سنجی اراضی مورد نیاز و نحوه توزیع و ترکیب آنها میان کاربری‌های مختلف است. دیدگاه‌های استفاده‌کنندگان درباره منظر فضاهای شهری (اولویت‌ها)، در زمره مهم‌ترین عوامل اصلی در عملکرد بهینه منظر فضاهای عمومی شهری، معیارهای اولویت‌سنجی، نیازسنجی و مکان‌یابی این فضاهاست. از آنجا که نظرات و آرای مختلفی در سطح شهر پیرامون مسایل

و اولویت‌های شهری وجود دارد و اتخاذ تصمیمات باید همگرا و در راستای پوشش همه جانبه اولویت‌ها باشد، لذا بررسی توسعه کیفی و کمی اولویت‌های منظر (بصری) فضاهای شهری باید مبتنی بر نظرات شهروندان و استفاده‌کنندگان از فضا باشد. در این راستا اولویت‌های منظر شهری همدان در این تحقیق با توجه به عوامل ضروری از جمله لزوم حفظ و ارتقاء منظر شهری-تاریخی شهر، نقش‌پذیری آن به عنوان یک شهر تاریخی و قدیمی در سطح ملی و جهانی، محل شکل‌گیری ادوار تاریخی اولیه، ارتقاء سطح کیفی منظر میدان‌های شهری به عنوان عوامل هویت‌بخش شهر، ایجاد سرزندگی و بهبود کیفیت بصری و ارتقاء سطح آسایش روانی و رفاه شهروندان مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرد. بر این اساس، با استفاده از مدل «فرآیند تحلیل شبکه» (ANP)^۲ به بررسی و ارزیابی اولویت‌های منظر فضاهای شهری همدان پرداخته شده است. شیوه مبتنی بر مدل «فرآیند تحلیل شبکه» (ANP) در ارایه الگوها و راهبردهای مناسب و تعیین اولویت‌های بصری منظر میدان‌های شهری همدان بر نظرات متخصصین و دیدگاه‌های شهروندان در تعیین اولویت‌ها مبتنی است. روش ANP به عنوان یک روش جامع و قدرتمند در تصمیم‌گیری‌های دقیق، توسط توماس ال. ساعتی در سال ۱۹۹۶ به دنبال روش AHP مطرح شده است. ANP یک تئوری ریاضی است که به طور سیستماتیک (وابستگی متقابل اثر معیارها) با انواع وابستگی‌ها سر و کار داشته و به طور موفقیت‌آمیزی در زمینه‌های گوناگون به کار گرفته شده است (افشاریان، ۱۳۸۶: ۱۱-۸). لوی و همکاران (۲۰۰۷) مدل مذکور را برای برنامه‌ریزی مخاطرات محیطی و تصمیم‌گیری در وضعیت‌های بحرانی یا اضطراری به کار گرفتند (Levy & Kouichi, 2007: 906-917).

هیسه و همکاران (2007) به منظور افزایش میزان و سطح خدمات هتل‌ها از ANP استفاده کردند (Hsieh & Li Hung LIN, 2007: 10-11). توزکایا و همکاران (2007) مدل ANP را برای تصمیم‌گیری در نحوه ارایه خدمات و تسهیلات کلان‌شهر استانبول به کار گرفتند (Tuzkaya, et al, 2007: 14). چنگ و همکاران (۲۰۰۷) مدل مذکور را به منظور تعیین راهبردهای مشارکتی مورد استفاده قرار دادند (Cheng & li, 2007: 278-287). پرتووی (۲۰۰۶) مدل ANP را برای تعیین راهبردهای مکان‌یابی تسهیلات و خدمات ارایه کرد (Partovi, 2006: 41-55).

این پژوهش‌ها و بسیاری از فعالیت‌های انجام شده طی سال‌های اخیر رویکرد استفاده هرچه بیشتر از قابلیت‌های مدل ANP را برای تصمیم‌گیران مرتبط با مسایل شهری تبیین می‌کند. ANP روش جامع و قدرتمندی برای تصمیم‌گیری دقیق (برای حل مسایل تصمیم‌گیری پیچیده) با استفاده از اطلاعات تجربی یا قضاوت‌های شخصی هر تصمیم‌گیرنده در اختیار نهاده و با فراهم کردن یک ساختار برای سازمان‌دهی معیارهای متفاوت و ارزیابی اهمیت و ارجحیت هر یک از آنها نسبت به گزینه‌ها، فرآیند تصمیم‌گیری

را آسان می‌کند (محمدی‌لرد، ۱۳۸۸). در این مقاله، از ANP برای تحلیل اولویت‌های منظر میدان‌های شهری همدان به عنوان سیستم پشتیبانی تصمیم‌گیری استفاده شده است.

پیشینه تحقیق

در مورد خوانش منظر شهری تحقیقات گسترده‌ای صورت پذیرفته است. از جمله این تحقیقات می‌توان به پژوهش گوردن کالن (۱۹۶۱) در کتاب گزیده منظر شهری که به فارسی نیز ترجمه شده اشاره کرد که منظر شهری را هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌هایی می‌داند که محیط شهری را می‌سازد (کالن، ۱۹۶۱). کوین لینچ (۱۹۶۰) در کتاب سیمای شهر به منظر ذهنی شهر اشاره کرده و آن را به پنج عامل راه‌ها، گره‌ها، لبه‌ها، نشانه‌ها و حوزه‌ها تقسیم می‌کند (لینچ، ۱۹۶۰). اسپیرن (۱۳۸۷) در کتاب (زبان منظر) موضوع‌های خاصی از جمله زبان منظر، خواندن و نقل معانی منظر... را مورد بحث قرار می‌دهد، می‌کوشد دید و ذهن را به اعماق پنهانی محیط باز کرده، این امکان را به وجود می‌آورد که با تفکر و تعمق نسبت به آنچه در اطراف ما می‌گذرد، بنگریم و از طریق نشانه‌های گوناگون به اسرار و ناگفته‌های محیط، چه طبیعی چه ساخته دست انسان، پی ببریم (اسپیرن، ۱۳۸۷). سایمون بل (۱۳۸۲) در کتابی تحت عنوان (منظر، الگو، ادراک، فرایند) منظر شهری را مورد تحلیل قرار داده و معتقد است که منظر آن قسمت از محیط است که ما در آن ساکن بوده و به واسطه ادراکمان آن را درک می‌کنیم (بل، ۱۳۸۲). Alon-Mozes (2006) در مطالعه‌ای تحت عنوان (خواندن منظر به مثابه یک متن) منظر شهری را به عنوان یکی از ابزارهای ارزشمند در تفسیر محیط‌های طبیعی و انسان‌ساخت معرفی می‌کند (Alon-Mozes, 2006). Carmona در مطالعه‌ای عناصر تشکیل‌دهنده منظر شهری را بدنه‌های شهری، سیمای زمین، عناصر طبیعی و مصنوعی و غیره معرفی می‌کند. او الویت این عناصر را در منظر فضاهای شهری به صراحت بیان نکرده و همه عناصر را هم‌ارزش فرض کرده است (Carmona, 2003). پاکزاد (۱۳۸۵) منظر شهری را جنبه عینی یا قابل ادراک محیط می‌داند که به نوبه خود دارای فرم، عملکرد و معناست. وی در مطالعه خود شاخص‌ها و عناصر تشکیل‌دهنده منظر شهری را بدنه‌های شهری، کف، مبلمان و تجهیزات شهری، پوشش گیاهی، آب و ... می‌داند ولی به صورت شفاف الویت آنها را در منظر فضاهای شهری بیان نمی‌کند (پاکزاد، ۱۳۸۵). لذا در این مقاله سعی شده معیارها و عناصر تشکیل‌دهنده منظر شهری شناسایی شده و اولویت هر یک از عناصر براساس دیدگاه شهروندان در فضاهای شهری مورد بررسی قرار گیرد.

روش پژوهش

روش به کار رفته در این پژوهش براساس اهداف تحقیق کاربردی و

برحسب نحوه گردآوری داده‌ها روش تحقیق تحلیلی، توصیفی، مقایسه تطبیقی و با استفاده از ابزار پرسش‌نامه و مشاهده است. این مطالعه با توجه به اهداف تحقیق شامل سه بخش اصلی به شرح ذیل است: معرفی شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی منظر شهری: این بخش از مطالعه به بررسی مبانی نظری مرتبط با منظر شهری می‌پردازد که با استفاده از مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای صورت گرفته است. وزن‌دهی به معیارها و شاخص‌های ارزیابی مدل ANP: وزن‌دهی به معیارها و شاخص‌های مدل ANP براساس خروجی داده‌ها و اطلاعات به دست آمده از عملیات پیمایشی در سطح شهر همدان انجام شده و مبتنی بر طیف وزنی مدل ANP است که دامنه عددی از ۱ تا ۹ را شامل می‌شود. براساس نتایج پرسش‌نامه (دیدگاه شهروندان) و اولویت‌بندی خبرگان در این حوزه صورت گرفته است. تحلیل شاخص‌ها و معیارهای ارزیابی مدل ANP: تحلیل نتایج نهایی توسط نرم‌افزار Super Decisions^۲ براساس معیارها، شاخص‌ها و گزینه‌های انجام شده، که نتیجه تحلیل می‌تواند به تصمیم‌گیران در اولویت‌دهی و انتخاب راهبردهای منظر میادین شهری همدان راهنمایی کند.

مؤلفه‌های خوانش منظر شهری

برای دستیابی به یک تعریف مشخص و همچنین معیارها و مؤلفه‌های ارزیابی، در ابتدا آرای برخی از افراد صاحب‌نظر در این حوزه مورد بررسی قرار می‌گیرد تا مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده منظر شهری مشخص شود: "کوین لینچ"^۳ سه عامل ادراکی، فیزیکی و عملکردی را در منظر شهری حایز اهمیت می‌داند (رضازاده، ۱۳۸۶: ۲۳). منضوری منظر شهری را فهم شهروندان از شهر می‌داند که به واسطه ادراک نمادهای آن (ابعاد کالبدی شهر) و تداعی معانی مرتبط (ابعاد ذهنی و خاطره‌ای) صورت می‌گیرد. اهداف سه‌گانه منظر شهری را ۱. زیباشناختی ۲. فرهنگی- هویتی ۳. عملکردی معرفی می‌کند (منضوری، ۱۳۸۷: کریمی‌مشاور، ۱۳۸۹: ۹۳). محمودی در تحقیق خود اعلام می‌کند منظر شهری واقعیتی عینی است که در مشاهده هر فرد به دیده می‌آید، به عبارتی توصیفی است از واقعیت موجود کالبد یک شهر. این توصیف، فارغ از تصویری است که به واسطه تجربیات فرد مشاهده‌کننده در ذهن او نقش بسته و مهم‌ترین ویژگی‌های کلیدی آن را می‌توان پایداری، هویت، زیبایی و وحدت دانست (محمودی، ۱۳۸۵: ۶۰). گرجی "ابعاد و ویژگی‌های بصری، کالبدی، فضایی، فعالیتی، هویتی و محیطی محلات و مناطق شهری، جمعاً سیمای شهر را تشکیل می‌دهد (عبدالله‌خان گرجی، ۱۳۸۵). طبق تعاریف محققان می‌توان ابعاد منظر شهری را طبق جدول زیر دسته‌بندی کرد (جدول ۱).

براساس تعاریف ذکرشده در بالا مشاهده می‌شود که مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده منظر شهری دارای ابعاد گوناگونی‌اند. لذا برای رسیدن به یک نظر اجمالی و کاربرد آن در پژوهش حاضر ابعاد منظر شهری در سه مؤلفه کالبدی- فیزیکی، زیباشناختی و هویتی- مکانی

جدول ۱. تعریف ابعاد منظر شهری از محققین مختلف. مأخذ: نگارندگان.

محقق	ابعاد منظر شهری
کوبین لینچ، ۱۹۶۰	ادراکی - فیزیکی - عملکردی
منصوری، ۱۳۸۷؛ کریمی مشاور، ۱۳۸۹	زیبایی‌شناسی - عملکردی - هویتی
عبدالله خان گرچی، ۱۳۸۵	بصری-کالبدی- فضایی- فعالیتی- هویتی - محیطی
محمودی، ۱۳۸۵	پایداری - هویت - زیبایی - وحدت

عناصر طبیعی و مصنوعی جای گرفته بر آن است (Ibid:159). در یک تقسیم‌بندی که آلدو رسی (معمار ایتالیایی) انجام داده، عناصر تشکیل‌دهنده منظر کالبدی شهر به دو قسمت به شکل زیر دسته‌بندی می‌شود: الف. عنصر انسان‌ساخت که به دو گونه عناصر ثابت و عناصر متغیر قابل تفکیک است و ب. عناصر طبیعی، بستر کالبدی که شهر اشغال می‌کند و با عوامل طبیعی تعریف می‌شود (Rossi, 1984). در تعریف دیگری که پاکزاد ارایه می‌کند عناصر فیزیکی و کالبدی منظر شهری را همانند آلدو رسی به دو قسمت عناصر طبیعی و مصنوع طبقه‌بندی کرده و اجزای تشکیل‌دهنده منظر فضاهای شهری را بدنه‌های شهری، کف، مبلمان و تجهیزات شهری، پوشش گیاهی، آب و ... نام می‌برد (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۱۱۸)؛ (نمودار ۱).

شاخص‌های مؤلفه زیباشناختی (کالبدی)

زیبا از مصدر زبیدن دارای معانی چون: زیننده، شایسته، نیکو، جمیل، خوش‌نما و آراسته است زیبایی نیز یعنی حالت و کیفیت زیبا که عبارت است از نظم و هماهنگی که همراه عظمت و پاکی، در شیئی وجود دارد و عقل و تخیل و تمایلات عالی انسان را به تحسین وادارد و لذت و انبساط پدید آورد (افهمی و علیزاده، ۱۳۹۱: ۵۷). زیبایی در معماری در ارتباط با محیط و پیرامون معنی می‌یابد. بخش مهمی از ادراک زیبایی یعنی ادراک معنا، نشانه‌ها و نمادها، علاوه بر آنکه در ترجیحات زیبایی‌شناسی واجد اهمیت خاص‌اند، مشخص‌کننده خصوصیات ارتباط بیننده با مکان نیز هست (امین‌زاده، ۱۳۸۹: ۵). پیتورسک با تأکید معمارانه بر جنبه‌های بصری - هنری منظر از جمله توجه به کثرت و تنوع، مقیاسی انسانی، طبیعت‌گرایی و نظمی ارگانیک در فرم و ترکیب رنگ اشاره می‌کند، این عوامل توسط افرادی چون زیتته، گیبرد، و هالپرین رواج می‌یابد (همان: ۴). برخی زیبایی‌شناختی در محیط مصنوع را در دو بعد فرمی و نمادین مطرح می‌سازند. آنچه مربوط به ساختار هندسی محیط است همچون نقش و تأثیر اشکال، تناسبات، ریتم، مقیاس و پیچیدگی، رنگ و ... را شامل بعد فرمی زیبایی‌شناسی می‌دانند (جان لنگ، ۱۳۸۱). بعد نمادین زیباشناختی را به درک معانی از محیط توسط مردم ارتباط می‌دهند. زیبایی‌شناسی فرمی شامل وجه محسوس فضا و مواردی همچون چشم‌نوازی کالبد

تجمیع و جهت‌دستیابی به شاخص‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند:

شاخص‌های مؤلفه کالبدی- فیزیکی

مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده منظر شهری گرچه به صورت زنجیروار به هم متصل و قابل تفکیک نیستند اما با توجه به رویکرد این پژوهش به صورت جدا از هم مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گیرند. از نظر کارمونا کالبد منظر شهری به سه دسته جداره، بام و زمین تقسیم می‌شود که عبارت است از:

منظر سیمای بام^۶: سیمای بام از دید ناظر در برگیرنده سیمای مجموعه عناصری است که میان خط آسمان^۷ مرز جدایی کالبد جداره با آسمان - و خط پایه^۸ - مرز بالایی جداره قائم - جای دارد. سیمای جداره شهری: از بین عناصر کالبدی، جداره‌های شهری مهم‌ترین نقش را در تعریف منظر شهر بر عهده دارند. کیفیت ادراکی یک فضای کلاسیک شهری در وهله نخست از انتظام ناشی از نسبت ابعاد و اندازه دو عنصر مهم متشکله فضا - جداره و کف - نشأت می‌گیرد. ادراک فضاها در نسبت‌های متنوعی از ابعاد جداره‌ها و کف، در حوزه‌های متنوعی صورت می‌گیرد (Carmona, 2003: 149-158).

سیمای زمین^۹ - زمین معرف منظر بستر فضای شهری و مجموع

نمودار ۱. شاخص‌های ارزیابی مؤلفه کالبدی - فیزیکی منظر فضاهای شهری. مأخذ: نگارندگان.

است؛ شامل خاطرات، ایده‌ها، احساس‌ها، نظرها، ارزش‌ها، معناها و تجربه‌هایی که به محیط کالبدی زندگی روزمره‌اش مربوط می‌شود (Proshansky, 1983:59). فرایند شکل‌گیری هویت مکانی مشابه فرایند کلی شناخت است، یعنی فرد طی تجربه محیط‌های کالبدی آنها را در قالب مفاهیمی انتزاعی به ذهن می‌سپارد تا مبنای بازشناسی تجربه‌های بعدی قرار بگیرد (Ibid).

با توجه به رویکرد این پژوهش هویت مکانی فارغ از سایر بعدهای آن بیشتر روی هویت کالبدی و بصری منظر شهری بحث می‌کند، هویت کالبدی و بصری را می‌توان در حالت کلی به این صورت تعریف کرد: صفات و خصوصیتی که جسم شهر "یا مکانی" را از غیر متمایز کرده و شباهتش را با خودی آشکار می‌کند. این صفات باید به گونه‌ای باشند که جسم شهر "یا مکان" در عین حفظ تداوم زمانی، در حال تحول و تکامل نیز باشند و نهایتاً به پیدایش یک کل منجر شود (میرمقتدایی، ۱۳۸۳:۳۷). در این راستا یکی از مواردی که موجب درک هویت در محیط مصنوع می‌شود نگاه به آثار به مثابه ابزار شناخت و فهم مکان است به صورتی که این فهم موجب تعلق انسان و آثار ساخته شده توسط یک مکان باشد (کریمی‌مشاور، ۱۳۸۹:۹۴). با توجه به اهداف و مصداق‌های پژوهش و براساس تعاریف ذکر شده از هویت مکانی و کالبدی در فضاهای شهری، می‌توان مؤلفه‌های هویت‌بخش منظر شهری را به دو بخش فیزیکی-کالبدی و فرهنگی-تاریخی تقسیم کرد. بر همین اساس در این تحقیق مؤلفه‌های فیزیکی هویت‌ساز منظر شهری به نمادها - نشانه‌ها، عناصر شاخص بصری و کالبدی تفکیک شده، مؤلفه‌های فرهنگی منظر شهری، به دو شاخص ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی مکان و بناهای یادمانی

فضا یا ترکیب‌بندی، کیفیت رنگ و مصالح را شامل می‌شود (رضازاده، ۱۳۸۶:۲۰). با توجه به اینکه زیبایی‌شناسی به دو بخش کالبدی و ذهنی قابل تفکیک است لذا جهت جلوگیری از تداخل مباحث در دو بخش هویتی و زیباشناختی، مباحث مربوط به بعد نمادین و معنایی زیباشناختی در بخش هویت بررسی می‌شود (کریمی‌مشاور، ۱۳۸۹:۹۵)؛ (نمودار ۲).

شاخص‌های مؤلفه هویتی - مکانی

هویت مربوط به شخصیت‌های مکانی است که به افراد چیزی درباره محیط کالبدی و اجتماعی می‌گویند. آن چیزی است که یک مکان داراست، زمانی که تا حدی به موقعیتش تعلق دارد و نه جای دیگری (Dougherty, 2006). هویت مکان تشکیل شده از تصویر ذهنی، تولید تجارب، تفکرات، خاطرات و احساسات بی‌واسطه و تفسیر هدفمند از آنچه هست و آنچه باید باشد (Relph, 1976:59). هر مکان قابل شناسایی، دارای محتوای منحصر به فرد و الگوها و روابطی است که روح آن مکان بیان می‌شود. شناسایی آن با استفاده از نمادها و نشانه‌ها در محیط‌های ساخته شده صورت می‌گیرد (Yuen, 2005:198). در عین حال، هویت مکان نوعی دلبستگی عاطفی با مکان بر پایه اهمیت نمادین مکان، به عنوان ظرف عواطف و احساسات نیز هست که به زندگی فرد، هدف و معنا می‌بخشد (Williams & Vaske, 2003:830). هویت مکانی، بخشی از هویت شخصی است که در اثر تجربه مستقیم با محیط فیزیکی رشد می‌یابد. بنابراین بازتابی از وجوه اجتماعی و فرهنگی مکان بوده (Walmesli, 1990:59) و مجموعه‌ای از شناخت‌هایی است که فرد نسبت به محیط کالبدی زندگی‌اش به دست آورده

نمودار ۲. شاخص‌های ارزیابی مؤلفه زیباشناختی (کالبدی) منظر فضاهای شهری. مأخذ: نگارندگان.

نمودار ۳. شاخص‌های ارزیابی مؤلفه هویتی - مکانی منظر فضاهای شهری. مأخذ: نگارندگان.

میدان، میدان بوعلی‌سیناست که به آن میدان آرامگاه، به علت وجود مقبره بوعلی‌سینا در مرکز میدان گفته می‌شود. معماری بنای آرامگاه مربوط به دوره پهلوی و ترکیبی از سبک معماری ایران باستان و ایران بعد از اسلام است. سومین میدان، میدان باباطاهر است که مقبره شاعر و عارف باباطاهر در مرکز میدان قرار داشته و طراحی آن مربوط به دوران معاصر و دهه ۷۰ است، آخرین و چهارمین میدان، میدان امامزاده عبدالله است که نام خود را از وجود مقبره و بارگاه دو امامزاده در وسط میدان گرفته است.

مدل ANP

فرآیند تحلیل شبکه‌ای یا ANP، یکی از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره موسوم به «فرآیند تحلیل سلسله مراتبی» را با جایگزینی «شبکه» به جای «سلسله مراتب»، بهبود می‌بخشد. مهم‌ترین وجه تمایز میان این روش با روش سلسله مراتبی (AHP) در نحوه تأثیرپذیری و تأثیرگذاری معیارها بر روی یکدیگر است (تصویر ۲) که درک بهتری از تفاوت‌های میان ساختار

تفکیک و مورد بررسی قرار گرفته‌اند (نمودار ۳). براساس مطالعات مبانی نظری پژوهش و با بررسی و تحلیل مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده منظر فضاهای شهری شاخص‌های مؤثر بر مؤلفه‌ها، استخراج و طبق جدول زیر معرفی می‌شوند (جدول ۲).

معرفی مورد مطالعه

همدان قدیمی‌ترین شهر ایران و از کهن‌ترین شهرهای جهان است که پیشینه آن به دوران ماد بر می‌گردد. نقشه معاصر این شهر به صورت شعاعی است که توسط کارل فریش مهندس چرم‌ساز آلمانی با پیروی از الگوی شهرسازی هوسمانی و با ساختار و پوسته‌ای تأثیر گرفته از سبک نئو باروک، در دوره رضاشاه پهلوی بنا شده است (سجاذزاده، ۱۳۹۱: ۳۲). میادین مورد مطالعه در این پژوهش چهار میدان اصلی و مهم شهر همدان است. اولین میدان، میدان امام‌خمینی مربوط به دوره پهلوی است که در محل تقاطع خیابان شهدا و تختی واقع شده و طرح و نقشه این میدان توسط مهندس معمار آلمانی کارل فریش تهیه و اجرا شده است. دومین

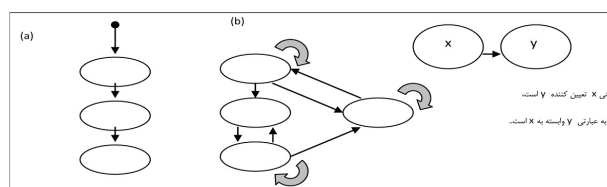
جدول ۲. معیارها و شاخص‌های ارزیابی منظر شهری. مأخذ: نگارندگان.

شاخص		معیار		موضوع
پوشش گیاهی	عناصر طبیعی	کالبدی - فیزیکی		منظر شهری
فضای سبز حاشیه‌ای				
درختکاری				
آب				
نمای ساختمان‌ها (مصالح، رنگ، فرم پنجره‌ها و...) خط آسمان مبلمان و تجهیزات شهری (ایستگاه اتوبوس، نیمکت، سطل زباله و...) محصولیت و تناسبات بنا کف‌سازی (مصالح، رنگ، فرم و...) هنرهای خیابانی (دیوارنگاری، تبلیغات شهری، بیلبردها و...)	عناصر مصنوع			
تنوع و ریتم بدنه‌ها			زیباشناختی (کالبدی)	
تقارن بدنه‌ها				
نورپردازی				
هندسه فضا				
مقیاس و تناسبات فضا				
رنگ	فرهنگی - تاریخی	هویتی - مکانی		
ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی مکان				
بناهای یادمانی و آرامگاهی				
نمادها و نشانه‌ها				
عناصر شاخص بصری و کالبدی		فیزیکی - کالبدی		

تصویر ۱. محدوده و نمونه‌های مورد مطالعه. مأخذ: نگارندگان.

در این مرحله طبق (جدول ۲) ابعاد منظر شهری خوشه‌های اصلی مدل را تشکیل می‌دهند. درون هر خوشه مجموعه‌ای از شاخص‌ها و معیارها قرار دارند که به عنوان گره‌های شبکه شناخته می‌شوند. معیارها علاوه بر اینکه درون هر گره دارای رابطه‌اند، با گره‌های درونی سایر خوشه‌ها نیز دارای رابطه‌اند و در محاسبات باید روابطی از این دست و بازخورد آنها را نیز در نظر گرفت (تصویر ۳).

تصویر ۲. a: ساختار سلسله مراتبی، b: ساختار شبکه‌ای. مأخذ: مؤمنی و آتش‌سوز، ۱۳۸۶؛ قدسی‌پور، ۱۳۸۴؛ ۵۶ و مؤمنی، ۱۳۸۷؛ ۶۴.

• مرحله ۲. انجام مقایسات زوجی، وزن‌دهی به معیارها و شاخص‌های مدل ANP

سلسله مراتب کنترل ANP، مجموعه معیارهایی‌اند برای مقایسه تعامل‌هایی که ممکن است در شبکه وجود داشته باشد. تعیین وزن نسبی در ANP شبیه به AHP است به عبارتی، از طریق مقایسه زوجی می‌توان میزان نسبی معیارها و زیر معیارها را مشخص کرد (Jabalamolli, et al, 2008: 340). در این تحقیق وزن‌دهی به معیارها و شاخص‌های مدل ANP براساس دو روش کلی به شرح زیر انجام شده است:

وزن‌دهی به روابط درونی شبکه و معیارها؛ براساس نتایج پرسشنامه خبره که در تحلیل‌های شبکه‌ای و تصمیم‌گیری چند معیاره استفاده می‌شود، و توسط کارشناسان و متخصصان زمینه منظر شهری صورت گرفته است. وزن‌دهی به زیر معیارها در ارتباط با گزینه‌ها، که براساس اطلاعات به دست آمده از عملیات پیمایشی در سطح میادین شهری همدان، همچنین نتایج پرسشنامه که توسط شهروندان صورت گرفته است. در زیر به عنوان نمونه، دو نوع پرسشنامه که براساس روش‌های ذکر شده در بالا تهیه شده نشان داده شده است. نتایج حاصله از این پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تحلیل شده و در وزن‌دهی به روابط بین معیارها و گزینه‌ها اعمال می‌شود (پرسشنامه ۱ و ۲).

سلسله مراتبی و ساختار شبکه‌ای ارایه می‌کند. همان‌طور که در این تصویر مشاهده می‌شود، در ساختار سلسله مراتبی ابتدا یک هدف یا یک گره واقع شده که در انتها به یک گره یا خوشه مقصد ختم می‌شود. بنابراین در آن ساختاری خطی، از بالا به پایین و بدون بازگشت از سطوح پایین‌تر یا بالاتر وجود دارد. ولی در حالت شبکه‌ای، یک شبکه و خوشه‌های به صورت منظم توزیع نمی‌شوند. به علاوه در یک خوشه اجازه تأثیرپذیری یک خوشه از خودش (وابستگی داخلی) یا تأثیرگذاری بر خوشه دیگر (وابستگی خارجی) وجود داشته، همچنین اجازه بازگشت به طور مستقیم از خوشه دوم یا عبور از طریق خوشه میانه وجود دارد. در ساختار شبکه‌ای ممکن است یک سیستم از یک سلسله مراتب با افزایش تدریجی ارتباطاتش شکل بگیرد، به طوری که یک جفت از اجزای مرتبط کننده به طور دلخواه به هم مرتبط شده و برخی از اجزای وابستگی حلقه‌ای درونی داشته باشند (Saaty, 2005: 352). فرآیند تحلیل شبکه‌ای از ۳ گام اساسی تشکیل شده که در ذیل به صورت اجمال مورد اشاره قرار می‌گیرد:

• مرحله ۱. تعریف ساختار مدل و تشکیل شبکه تحلیل

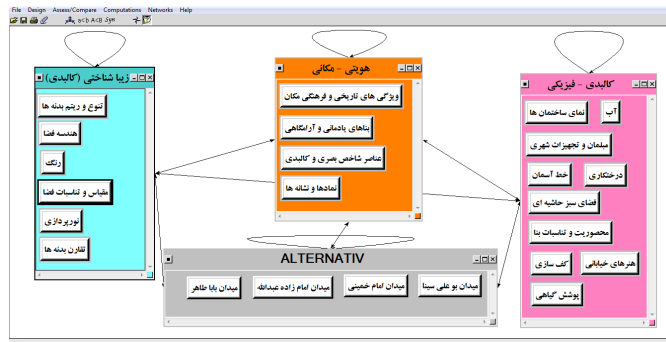
روش وزن‌دهی به معیارها در مدل ANP براساس دامنه عددی ۱ تا ۹ است، در این روش شبکه را به شاخه‌های کوچک‌تر تقسیم کرده و تک‌تک عناصر هر شاخه مانند i را نسبت به یک عنصر در شاخه j مقایسه زوجی می‌کنیم و ترجیح (اولویت) آنها را به دست آورده و ماتریس مقایسه زوجی را تشکیل می‌دهیم (سبکیار و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴۷-۱۴۱). در تصویر ۴ نمونه‌ای از روش وزن‌دهی براساس نتایج پرسشنامه خبرگان و شهروندان در مدل ANP (نرم‌افزار Super Decisions) را نشان می‌دهد. نرم‌افزار Super Decisions، فرآیند تحلیل شبکه‌ای (ANP) که توسط دکتر توماس ساعتی معرفی شده را انجام می‌دهد. این نرم‌افزار توسط گروه ANP شاغل در سازمان تصمیمات خلاق (Creative Decisions) نوشته شده است. در واقع مراحل سه‌گانه فرآیند تحلیل شبکه (ANP) و تحلیل این مدل را به صورت نرم‌افزاری انجام می‌دهد. در پژوهش‌هایی که از روش ANP استفاده شده، این نرم‌افزار برای تحلیل مدل و تدوین مراحل سه‌گانه آن مورد استفاده قرار گرفته است.

• مرحله ۳. ساخت سوپر ماتریس وزنی براساس داده‌ها و اطلاعات پیمایشی و میدانی

براساس مقایسه زوجی که در مرحله قبل انجام شد، سوپر ماتریس وزنی تشکیل شده و وزن هر معیار و شاخص براساس سیستم برداری تعریف شده و مشخص می‌شود. در واقع هر ستون سوپر ماتریس از چند بردار ویژه تشکیل می‌شود که جمع بردارها وزن نسبی معیارها و شاخص‌ها و گزینه‌ها را مشخص می‌کند (تصویر ۵).

یافته‌های تحقیق

در این مدل هر گروه و کل مدل نتایج خاص خود را دارد. از آنجا که ارایه کل نتایج، حجم گسترده‌ای می‌طلبد، لذا در این قسمت به برخی از وضعیت‌های برجسته و عمده حاصل از اجرای مدل اشاره می‌شود. تصویر ۶ اولویت‌سنجی شاخص‌های منظر شهری نسبت به معیارها (گروه‌ها) را نشان می‌دهد که براساس تحلیل داده‌های اطلاعاتی از بررسی‌های کتابخانه‌ای و نتایج استخراجی از پرسشنامه متخصصین خبره به دست آمده است. تصویر فوق نشان می‌دهد که در خوشه فیزیکی - کالبدی گزینه «نمای ساختمان‌ها» (۰/۳۵۱) نسبت به «آب» (۰/۰۳۳) ارجحیت بیشتری دارد. البته کمترین امتیاز نیز در این گروه مربوط به همین گزینه «آب» است. در خوشه هویتی - مکانی شاخص بناهای یادمانی و آرامگاهی (با امتیاز نرمال شده ۰/۴۶۱) بیشترین ارجحیت و شاخص نمادها و نشانه‌ها (با امتیاز نرمال شده ۰/۰۸۹) کمترین برتری را دارد. به همین ترتیب در خوشه زیباشناختی کالبدی شاخص مقیاس و تناسبات فضا بیشترین اهمیت و شاخص تقارن بدنه‌ها کمترین اهمیت را نسبت به سایر شاخص‌ها در ارتباط با معیار فوق دارد. تصویر ۷ اولویت‌بندی معیارها و شاخص‌های منظر شهری را که براساس نتایج مطالعات میدانی و تحلیل پرسشنامه‌های تکمیلی

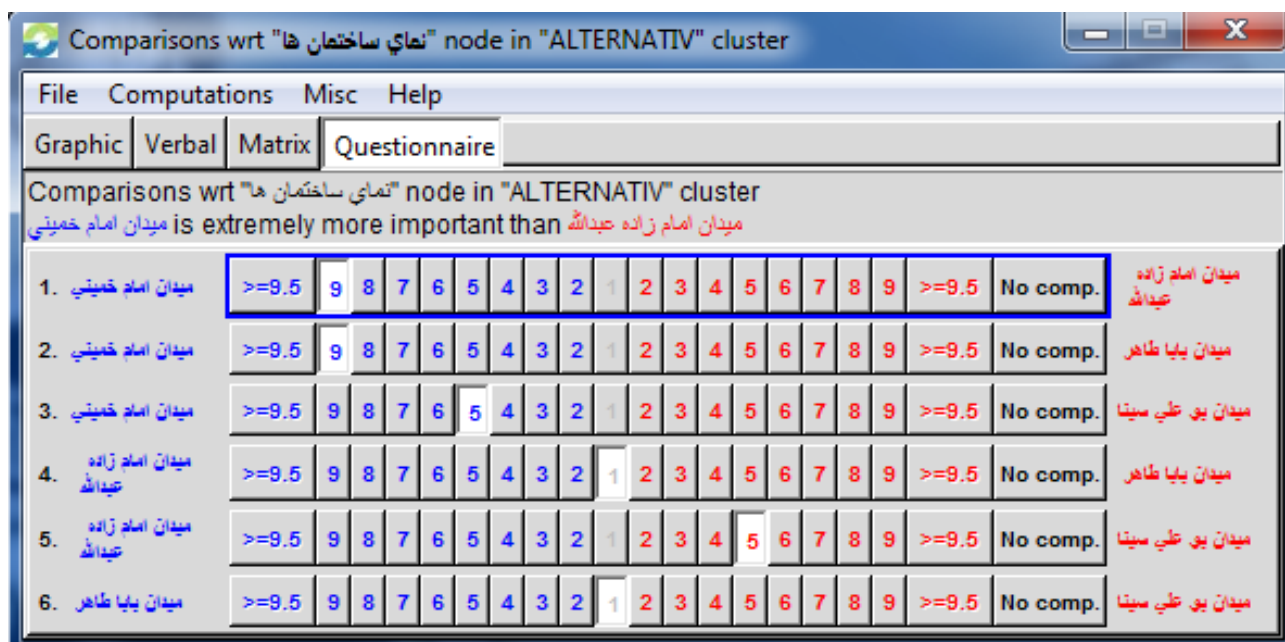
تصویر ۳. ساختار مدل ANP مبتنی بر خوانش منظر میدانی شهری همدان (شامل گروه‌ها، معیارها، شاخص‌ها، گزینه‌ها و روابط بین آنهاست). مأخذ: نگارندگان.

رنگ	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹
مقیاس و تناسبات میدان	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹
نورپردازی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹
هندسه مطلوب میدان	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹

پرسشنامه ۱. «با توجه به عامل زیباشناختی کالبدی منظر شهری، به نظر شما کدام شاخص ارزش و اهمیت بیشتری دارد و این اهمیت به چه میزان است؟» (پرسشنامه ۱) نمونه‌ای از پرسش‌ها در پرسشنامه خبره و نحوه ارزش‌گذاری شاخص‌ها توسط کارشناسان مأخذ: نگارندگان.

میدان امام خمینی	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹
میدان امامزاده عبدالله	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹
میدان باباطاهر	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹
میدان امامزاده عبدالله	۹	۷	۵	۳	۱	۳	۵	۷	۹

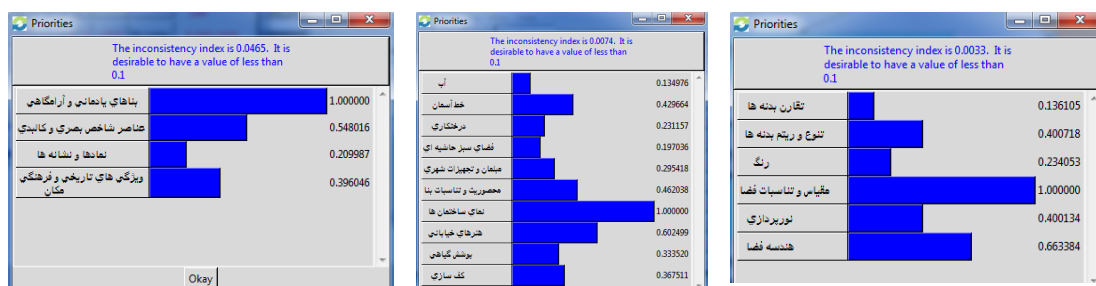
پرسشنامه ۲. «با توجه به شاخص بناهای یادمانی و آرامگاهی به نظر شما کدام گزینه اهمیت و ارزش بیشتری دارد و این اهمیت به چه میزان است؟» (پرسشنامه ۲) نمونه‌ای از پرسش‌ها در پرسشنامه خبره و نحوه ارزش‌گذاری گزینه‌ها توسط شهروندان مأخذ: نگارندگان.

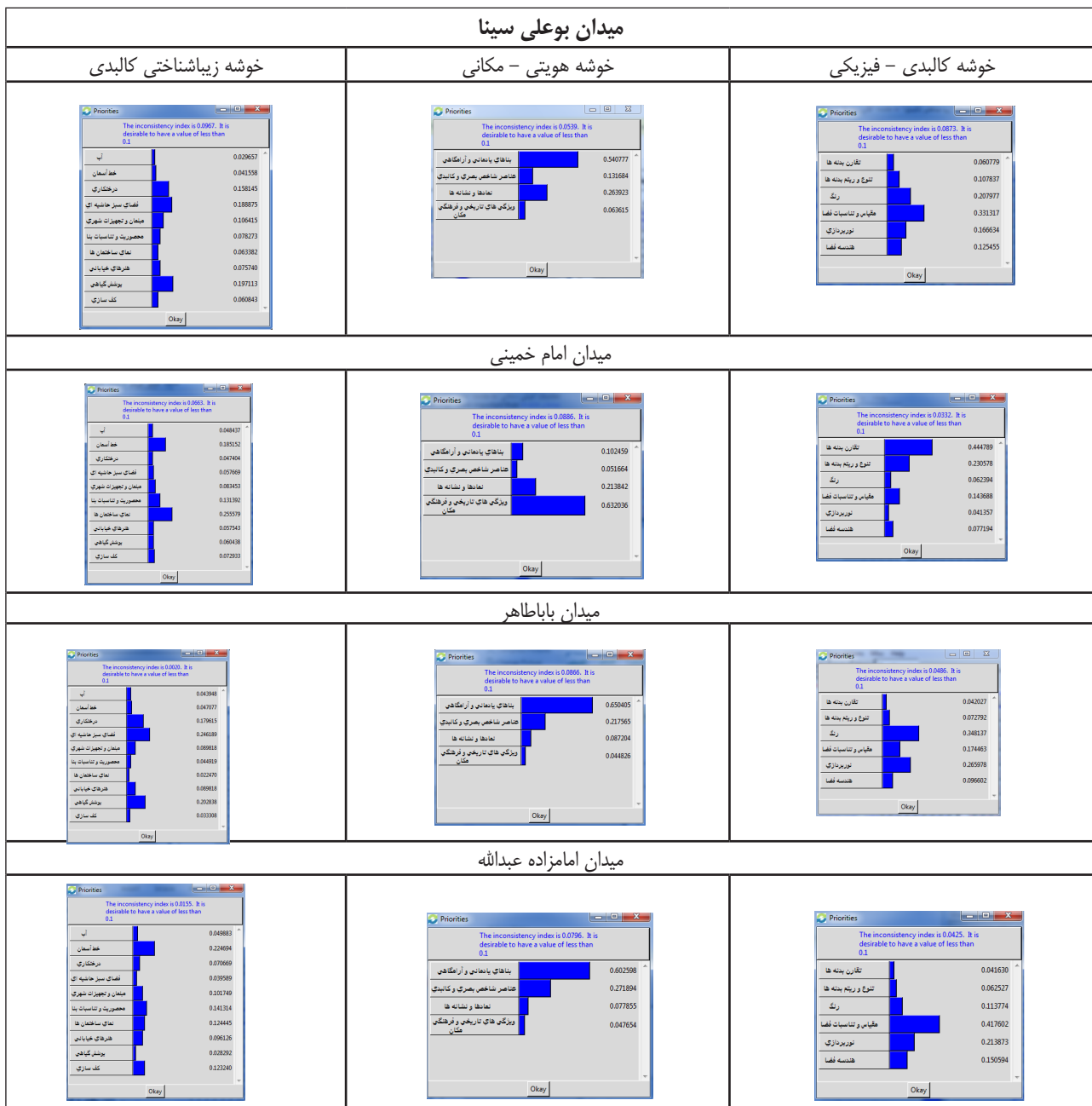
تصویر ۴. نمونه‌ای از روش وزن‌دهی در مدل ANP (نرم‌افزار سوپر دسیژن) را نشان می‌دهد. مأخذ : نگارندگان.

Cluster Node Labels	زیبا شناختی (کالبدی)						ALTERNATIV	
	تقارن بدنه ها	تنوع و ریتم بدنه ها	رنگ	تناسبات مقیاس و تناسبات فضا	نورپردازی	هندسه فضا	میدان امام خمینی	میدان امام زاده عبدالله
زیبا شناختی (کالبدی)	تقارن بدنه ها	0.060779	0.444789	0.042027	0.041630	0.166667	0.166667	0.166667
	تنوع و ریتم بدنه ها	0.107837	0.230578	0.072792	0.062527	0.166667	0.166667	0.166667
	رنگ	0.207977	0.062394	0.348137	0.113774	0.166667	0.166667	0.166667
	مقیاس و تناسبات فضا	0.331317	0.143688	0.174463	0.417602	0.166667	0.166667	0.166667
	نورپردازی	0.166634	0.041357	0.265978	0.213873	0.166667	0.166667	0.166667
	هندسه فضا	0.125455	0.077194	0.096602	0.150594	0.166667	0.166667	0.166667
ALTERNATIV	میدان امام خمینی	0.250000	0.250000	0.250000	0.298890	0.250000	0.250000	0.250000
	میدان امام زاده عبدالله	0.250000	0.250000	0.250000	0.092017	0.250000	0.250000	0.250000

تصویر ۵. نمونه‌ای از روش سوپر ماتریس وزنی براساس داده‌ها و اطلاعات حاصل از بررسی‌های نتایج پرسشنامه و عملیات پیمایشی در سطح شهر در مدل ANP مأخذ : نگارندگان.

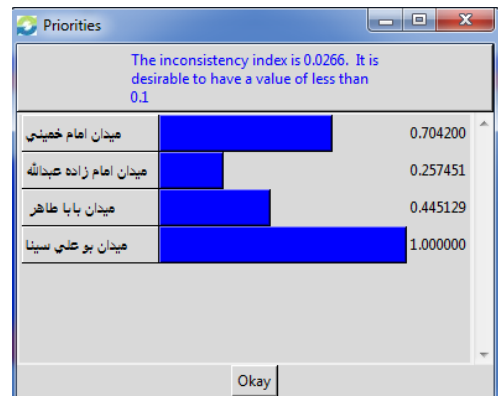

تصویر ۶. اولویت شاخص‌ها در خوشه‌ها (معیارها) براساس نظر متخصصین. مأخذ : نگارندگان.

تصویر ۷. اولویت شاخص‌ها نسبت به گزینه‌ها و معیارها براساس نظر شهروندان. مأخذ: نگارندگان.

توسط شهروندان به دست آمده، در ارتباط با گزینه‌ها نشان می‌دهد. براساس نتایج تحلیلی مشاهده می‌شود اولویت‌های منظر میدانی شهری از دید شهروندان مربوط به شاخص‌های «پوشش گیاهی و درختکاری»، «بناهای یادمانی و آرامگاهی» و «مقیاس و تناسب فضا» در خوشه‌های مربوطه در میدان بوعلی‌سینا و شاخص‌های «نمای ساختمان‌ها»، «ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی مکان» و «تقارن بدنه‌ها» در میدان امام خمینی و شاخص‌های «فضای سبز حاشیه‌ای»، «بناهای یادمانی و آرامگاهی»، «نورپردازی و رنگ» در میدان باباطاهر و شاخص‌های «خط آسمان مطلوب»، «بناهای یادمانی و آرامگاهی» و «مقیاس و تناسب فضا» در میدان امامزاده عبدالله امتیاز بیشتری نسبت به سایر شاخص‌های

تصویر ۸. اولویت‌بندی گزینه‌ها براساس نتایج تحلیلی داده‌ها و اطلاعات توسط نرم‌افزار سوپر دسیژن مأخذ: نگارندگان.

گروه خود داشته‌اند.

(تصویر ۸) است که در آن میدان آرامگاه بوعلی سینا (با امتیاز نرمال شده ۰/۴۰۸) در اولویت اول، میدان امام خمینی (با امتیاز نرمال شده ۰/۲۷۸) در اولویت دوم، میدان باباطاهر (با امتیاز نرمال شده ۰/۱۸۹) در رتبه سوم و میدان امامزاده عبدالله (با امتیاز نرمال شده ۰/۱۲۳) در اولویت آخر از دیدگاه شهروندان قرار دارد.

براساس جدول فوق و وزن نسبی معیارها و شاخص‌های منظر فضاهای شهری و همچنین تحلیل داده‌ها و اطلاعات توسط نرم‌افزار SUPER DECISIONS اولویت‌بندی گزینه‌ها از لحاظ خوانش منظر میداین شهری همدان بر طبق نظر شهروندان طبق

نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر معیارها و گزینه‌های منظر میداین شهری همدان در قالب ۳ خوشه (معیار) و ۲۰ زیرگروه (شاخص) در مدل ANP طراحی، وزن‌دهی، محاسبه، پردازش و تحلیل شد. نتایج مدل ANP نشان می‌دهد، از دیدگاه شهروندان شاخص‌های «پوشش گیاهی» در خوشه کالبدی - فیزیکی، «بناهای یادمانی و آرامگاهی» در خوشه هویتی - مکانی، «مقیاس و تناسبات فضا» در خوشه زیباشناختی کالبدی دارای بالاترین اولویت نسبت به سایر شاخص‌ها در هر خوشه نسبت به گزینه «میدان بوعلی سینا» است. به همین ترتیب در میدان امام خمینی شاخص‌های «نمای ساختمان‌ها» در خوشه کالبدی - فیزیکی، «ویژگی‌های تاریخی و فرهنگی مکان» در خوشه هویتی - مکانی، «تقارن بدنه‌ها» در خوشه زیباشناختی کالبدی دارای بیشترین اولویت‌اند. در میدان باباطاهر شاخص‌های «فضای سبز حاشیه‌ای» در خوشه کالبدی - فیزیکی، «بناهای یادمانی و آرامگاهی» در خوشه هویتی - مکانی، «خط آسمان مطلوب» در خوشه کالبدی - فیزیکی، «بناهای یادمانی و آرامگاهی» در خوشه هویتی - مکانی، «مقیاس و تناسبات فضا» در خوشه زیباشناختی کالبدی نیز از نظر شهروندان بیشترین اولویت را نسبت به سایر شاخص‌ها در هر خوشه نسبت به گزینه «میدان امامزاده عبدالله» داشته‌اند. بر این اساس و با مقایسه اولویت شاخص‌ها در هر خوشه می‌توان اولویت‌بندی منظر میدان‌های شهری همدان را مشخص کرد. نتایج تحلیل نشان می‌دهد از دیدگاه متخصصین شاخص «نمای ساختمان‌ها» بالاترین اولویت و «آب» پایین‌ترین اولویت را نسبت به سایر شاخص‌های گروه خود نسبت به معیار کالبدی - فیزیکی داشته‌اند. به همین ترتیب شاخص «بناهای یادمانی و آرامگاهی» بالاترین اولویت و «نمادها و نشانه‌ها» کمترین اولویت در خوشه هویتی مکانی دارند. شاخص‌های «مقیاس و تناسبات فضا» بالاترین و «تقارن بدنه‌ها» کمترین اولویت را نسبت به سایر شاخص‌ها در خوشه زیباشناختی کالبدی دارا هستند. آنچه از نتایج تحلیل‌ها می‌توان استنباط کرد مربوط به خوانش اولویت‌های منظر شهری توسط شهروندان و خبرگان این حوزه است. در بعضی موارد اولویت شاخص‌های منظر شهری براساس دیدگاه استفاده‌کنندگان از فضا با اولویت‌های متخصصین تفاوت دارد. این تفاوت‌ها ناشی از بینش این دو گروه نسبت به مسایل شهری است، در واقع شهروندان با توجه به تجارب و زندگی‌های روزمره در این مکان‌ها دارای بینشی واقعی‌تر نسبت به مسایل شهری موجودند. این در حالی است که نظریات متخصصین بیشتر بر پایه دانسته‌های علمی و فنی شکل گرفته است. لذا متخصصین و مدیران شهری باید تحولات جدید در فضاهای شهری را هم‌سو با نظریات شهروندان و استفاده‌کنندگان از این فضا راهبری و هدایت کنند.

پی‌نوشت‌ها

۱. Urban Landscape
۲. Analytic Network Process
۳. Super Decisions
۴. Lynch
۵. Roof Scape
۶. sky line
۷. Line Comish
۸. Floor Scape

فهرست منابع

- اسپیرن، آن‌میس‌تون. ۱۳۸۷. *زبان منظر*. ت: بحرینی، سید حسین و امین‌زاده، بهناز. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- امین‌زاده، بهناز. ۱۳۸۹. ارزیابی زیبایی و هویت مکان. *هویت شهر*، ۴ (۷): ۱۴-۳.
- افشاریان، امیرعلی. ۱۳۸۶. *گزینه‌های استراتژی‌های مدیریت دانش با استفاده از فرآیند تحلیل شبکه (ANP)*. *مجله بهبود مهندسی صنایع استان اصفهان*، ۹ (۲۳): ۱۱-۸.
- افهمی، رضا و علیزاده، مصطفی. ۱۳۹۱. *زیبایی‌شناسی فضاهای انعطاف‌پذیر*. کتاب ماه هنر، (۱۷۳): ۶۳-۵۶.
- بل، سایمون. ۱۳۸۲. *منظر، الگو، ادراک، فرآیند*. ت: امین‌زاده، بهناز. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- پاکزاد، جهان‌شاه. ۱۳۸۵. *مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری*. تهران: انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.

- پورجعفر، محمدرضا، تقوایی، علی اکبر و صادقی، علیرضا. ۱۳۸۸. خوانش تأثیر ساماندهی محورهای بصری بر ارتقاء کیفیت محیط فضاهای عمومی شهری (نمونه موردی: خیابان آزادی تهران). مدیریت شهری، ۷ (۲۴): ۸۰-۶۵.
- تیلور، نایجل. ۱۳۸۵. عناصر منظر شهری و هنر طراحی شهری. ت: وحید تقی‌یاری. آبادی، (۵۳): ۹۲-۸۶.
- رضازاده، راضیه. ۱۳۸۶. اصول و معیارهای ساماندهی ضوابط و مقررات سیمای شهری. طرح تحقیقاتی انجام شده در مرکز مطالعات تحقیقات شهری معماری.
- سجاذاده، حسن و پیربایی، محمدتقی. ۱۳۹۱. مفاهیم فضای شهری در شهر اسلامی. نشریه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، ۳ (۱۰): ۳۴-۲۵.
- عبدالله‌خان گرجی، بهرام. ۱۳۸۵. سیمای شهری: بعد رها شده سیاست‌های شهری در ایران. آبادی، (۵۳): ۱۹-۶.
- فرجی سبکیار، حسنعلی. ۱۳۸۹. سنجش میزان پایداری نواحی روستایی بر مبنای مدل تحلیل شبکه، با استفاده از تکنیک بردا؛ مطالعه موردی: نواحی روستایی شهرستان فسا. پژوهش‌های جغرافیایی انسانی، (۷۲): ۱۴۷-۱۴۱.
- قدسی‌پور، سیدحسن. ۱۳۸۴. فرایند تحلیل سلسله مراتبی AHP، چاپ چهارم. تهران: انتشارات دانشگاه امیرکبیر (پلی تکنیک).
- کریمی‌مشاور، مهرداد، منصور، سید امیر و ادیبی، علی اصغر. ۱۳۸۹. چگونگی قرارگیری ساختمان‌های بلندمرتبه و منظر شهری. باغ نظر، (۱۳): ۹۹-۸۹.
- کیانی، اکبر و سالاری سردری، فرضعلی. ۱۳۹۰. بررسی و ارزیابی اولویت‌های منظر فضاهای عمومی شهر عسلویه با استفاده از روش ANP. باغ نظر، (۱۸): ۳۸-۲۵.
- گوردن، کالن. ۱۳۸۲. گزیده منظر شهری. ت: منوچهر طیبیان، چاپ دوم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- گلکار، کورش. ۱۳۸۷. محیط بصری شهر؛ سیر تحول از رویکرد تزئینی تا رویکرد پایدار. علوم محیطی، (۴): ۱۱۳-۹۵.
- لینچ، کوین. ۱۳۷۶. تئوری شکل خوب شهر. ت: سید حسین بحرینی، چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- لایحه ساماندهی و مدیریت سیمای منظر شهری. ۱۳۸۷. تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.
- لنگ، جان. ۱۳۸۱. آفرینش نظریه معماری نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ت: علیرضا عینی‌فر. چاپ اول. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محمودی، امیر سعید. ۱۳۸۵. منظر شهری مروری بر چند نظریه. مجله آبادی، (۵۳): ۶۱-۵۴.
- میرمقداپی، مهتا. ۱۳۸۳. معیارهای شناخت و ارزیابی هویت کالبدی شهرها. هنرهای زیبا، (۱۹): ۳۸-۲۹.
- منصور، سیدامیر. ۱۳۸۷. جزوه درس دوره کارشناسی ارشد معماری منظر. تهران: دانشگاه تهران.
- محمدی‌لرد، عبدالمحمود. ۱۳۸۸. فرایندهای تحلیل شبکه‌ای و سلسله‌مراتبی. تهران: انتشارات البرز فردانش.
- مؤمنی، منصور و آتش‌سوز، علی. ۱۳۸۶. آرایه مدل ترکیبی GP-ANP جهت طرح‌ریزی محصول در QFD. فصلنامه مدیریت صنعتی دانشگاه علامه طباطبائی، (۴): ۷۴-۴۱.
- مؤمنی، منصور. ۱۳۸۷. مباحث نوین تحقیق در عملیات، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.

Reference List

- Gospodini, A. (2002). European Cities in Competition and New Uses of Urban Design. *Journal of Urban Design*, 7 (1): 59-73.
- Crow, T., Brown, T. & De Young, R. (2006). The Riverside and Berwyn experience: Contrasts in landscape structure, perceptions of the urban landscape, and their effects on people. *Journal of Landscape and Urban Planning*, 75(3-4): 282-299
- Cheng, Eddie W.L., Li, Heng. (2007). Application of ANP in process models: An example of strategic partnering. *Journal of Building and Environment, ELSEVIR*, (42): 278-287.
- Carmona, M., et al. (2003). *Public place and urban space*. London: Architectural press.
- Cullen, G. (1961). *Townscape*. London: The Architectural Press.
- Dougherty, D. L. (2006). *Embodying the city: Identity and use in urban public space*. Virginia: Virginia State, University.
- Hsieh, Ling-Feng, Lin, Li-Hung, & Lin, Yi-Yin. (2008). A service quality measurement architecture for hot spring hotels in Taiwan. *Tourism Management*, 29, 429-438.
- Porta, S. (1999). The Community and Public Spaces: Ecological Thinking, Mobility and Social Life in the Open Spaces of the City of the Future, *Futures; The Journal of Forecasting. Planning and Policy*, (31): 437-456.
- Rossi, A. (1984). *The Architecture of the City*. Cambridge: MIT Press.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. London: Pionnt.
- Spirm, A.V. (2008). *Zaban- e manzar* [The language of landscape]. Translated from the English by Aminzadeh, B & Bahreyni, S.H. Tehran: University of Tehran.
- Saaty Thomas, L. (2005). *Theory and Applications of the Analytic Network Process: Decision Making with Benefits, Opportunities, Costs, and Risks*. Pittsburgh: RWS Publications.
- Tuzkaya, Gulferm, Semih O nut, Umut R. (2008). Tuzkaya and Bahadır Gulsun, an analytic network process approach for locating undesirable facilities: an example from Istanbul, Turkey. *Journal of Environmental Management, ELSEVIR*, (88): 970-983
- Williams, D. R. & Vaske, J. J. (2003). The measurement of place Attachment: validity and generalizability of physical world psychometric approach. *Forest Science*, 49 (6): 830-840.
- Walmsley, D.J. (1990). *Urban Living*. Harlow UK: Longman Scientific & Technical.
- Yuen, B. (2005). Searching for place identity in Singapore. *Habitat International*, (29): 197-198.